K vybraným otázkám podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody1)

prof. JUDr. Věra Kalvodová, Ph.D.,
Katedra trestního práva PrF MU

Úvodem

Institut podmíněného propuštění je bezesporu významným motivačním prostředkem pro chování odsouzeného, a to nejen ve výkonu trestu, ale i poté, co byl podmíněně propuštěn na svobodu. [2)] Představuje alternativu nepodmíněného trestu odnětí svobody sui generis, tj. alternativu k části jeho výkonu. Umožňuje zmírnění uloženého a již vykonávaného trestu, a to pod pohrůžkou pokračování jeho výkonu.[3)] De lege lata je projevem zásady účelnosti trestu, zásady ekonomie trestní represe a v určitém smyslu i zásady přiměřenosti trestu podle § 38 odst. 2 tr. zák., podle něhož *tam, kde postačí uložení trestní sankce pro pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější.* Je založeno na myšlence, že pokud bylo dosud odpykanou částí trestu dosaženo jeho účelu, respektive prokazuje-li byť jen částečný výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody na základě určitých indicií určitou pravděpodobnost v tomto směru, další výkon není potřebný a tedy opodstatněný.[4)] Soud při stanovení výměry trestu odnětí svobody nepochybně přihlíží i k možnosti nápravy pachatele, jak mu to ukládá ustanovení § 39 odst. 1 tr. zák., nicméně nelze předem přesně předvídat, jak dlouho bude ve skutečnosti třeba působit výkonem trestu na pachatele, aby bylo jeho nápravy dosaženo. Z chování odsouzeného a z jeho postoje k plnění povinností v době výkonu trestu může být patrno takové polepšení, že dalšího výkonu trestu není třeba a může být propuštěn na svobodu; srov. R 44/1960. Do našeho právního řádu bylo podmíněné propuštění zavedeno zákonem č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění. Obsahovaly je i trestní zákony z roku 1950 a 1961 a samozřejmě je rovněž součástí trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

K právní úpravě podmíněného propuštění

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. (dále jen tr. zák.) přinesl některé významné změny v právní úpravě podmíněného propuštění. Základní předpoklady podmíněného propuštění však byly v zásadě převzaty z předchozího trestního zákona č. 140/1961 Sb. (dále jen TZ). Zachován zůstal obecný požadavek výkonu poloviny uloženého nebo rozhodnutím prezidenta České republiky zmírněného trestu a polepšení pachatele prokázané jeho chováním ve výkonu trestu a plněním povinností za současného naplnění jedné ze dvou alternativně stanovených podmínek: buď lze od pachatele očekávat, že v budoucnu povede řádný život, anebo soud přijme záruku za dovršení nápravy (srov. § 88 odst. 1 tr. zák. a § 61 odst. 1 TZ). Ponechána byla i další kritéria, která soud zohlední při rozhodování (zda dobrovolně nastoupil do výkonu trestu, zda nahradil škodu či jinak odčinil újmu, projevený postoj k ochrannému léčení), možnost vyslovení dohledu nad podmíněně propuštěným, možnost uložení přiměřených omezení a povinností směřujících k vedení řádného života a možnost stanovení povinností nahradit škodu dle sil a možností podmíněně propuštěného.

Stejně jako v předchozí právní úpravě byl stanoven požadavek výkonu dvou třetin trestu u taxativně vymezených trestných činů (§ 88 odst. 3 tr. zák., § 62 odst. 1 TZ) a u osob odsouzených k výjimečnému trestu nad 20 až do 30 let, stejně jako požadavek výkonu nejméně dvaceti let u osob odsouzených na doživotí. Oproti předchozí úpravě došlo u všech těchto případů k výslovnému zakotvení podmínky, *že od pachatele nehrozí vzhledem k okolnostem činu a povaze jeho osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvlášť závažného zločinu.* Zakotveno bylo vyloučení opětovného podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu; srov. § 91 odst. 4 tr. zák. Uvedené změny představují bezesporu posílení ochrany společnosti před nejzávažnějšími trestnými činy a jejich pachateli.5)

Podstatnou změnou, kterou přinesl nový trestní zákoník, je možnost *dřívějšího podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody uloženého za přečin, a to i před vykonáním poloviny trestu, jestliže odsouzený svým vzorným chováním a plněním povinností prokázal, že dalšího výkonu trestu není třeba;* srov. původní znění § 88 odst. 2 tr. zák. Tuto možnost lze vnímat i jako jeden z projevů nově zavedené kategorizace trestného činu v podobě bipartice přečin-zločin, založené na typové závažnosti trestných činů. Zmíněné dobrodiní zákona bylo současně kompenzováno výrazným zpřísněním průběhu zkušební doby v podobě obligatorního uložení některé ze tří alternativně stanovených povinností: zdržovat se v obydlí v určené době („domácí vězení“), vykonat práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí nebo složení určené peněžní částky na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu. Možnost dřívějšího podmíněného propuštění představuje určité posílení motivačního aspektu podmíněného propuštění, dopadá na méně závažnou kategorii trestného činu a současně klade (podle původně přijaté právní úpravy obligatorně) na takto podmíněně propuštěného přísnější nároky. Otázkou nicméně zůstává, zda by neměla být stanovena určitá minimální doba výkonu trestu, a to zejména i v kontextu s novelou tr. zák. č. 390/2012 Sb., která zavedla další formu podmíněného propuštění, a to po výkonu alespoň jedné třetiny [§ 88 odst. 1 písm. b) tr. zák.]; k možnému řešení viz níže.

Právní úpravy podmíněného propuštění se významně dotkly novely trestního zákoníku z let 2011 a 2012. Novela provedená zákonem č. *357/2011 Sb. přinesla diferenciaci zkušební doby u podmíněného propuštění z výkonu trestu uloženého za přečin a zločin. U přečinů je stanovena zkušební doba až na tři léta, u zločinů ponechána stávající zkušební doba v rozpětí 1 roku až 7 let. Novela trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. umožnila, aby soud kromě vyslovení dohledu současně uložil povinnost zdržovat se ve stanovené části zkušební doby navazující na její počátek v určené době ve svém obydlí nebo jeho části až na dobu jednoho roku, a to ve všech případech podmíněného propuštění. Uvedené změny lze považovat v zásadě za vhodné. Rozlišení délky zkušební doby u přečinů a zločinů odpovídá podstatě kategorizace trestných činů podle jejich typové závažnosti. Rovněž možnost zpřísnit výkon zkušební doby uložením „domácího vězení“ lze vnímat jako prostředek ke zvýšení efektivity tohoto institutu. Určitou pochybnost však vzbuzuje samotná formulace § 89 odst. 1 tr. zák., poslední věta. Podle citovaného ustanovení soud může vyslovit nad pachatelem dohled a současně uložit, aby ve stanovené části zkušební doby, navazující na počátek zkušební doby, se pachatel zdržoval v určené době ve svém obydlí nebo jeho části.* Vyvolává totiž otázku, zda v případě, že se soud rozhodne vyslovit nad pachatelem dohled, musí vždy současně uložit povinnost zdržovat se v obydlí nebo v jeho části, či zda může zvolit jen variantu dohledu. Doslovný výklad svědčí spíše pro první možnost; srov. dikce

„... může vyslovit dohled *a současně* uložit...“. Za použití teleologického výkladu a s oporou o princip soudní individualizace však máme za to, že soud by měl mít možnost vyslovit pouze dohled.[6)] Ne ve všech případech bude uložení „domácího vězení“ vhodné či možné. Šámal a Válková pak v souvislosti s možností uložit povinnost zdržovat se v obydlí vyslovují pochybnost, zda je skutečně namístě ponechat pouze na úvaze soudu rozsah tohoto omezení podmíněně propuštěného, a to i v kontextu s odstraněním rámcového vymezení doby, kdy se smí odsouzený zdržovat ve svém obydlí, z ustanovení § 60 odst. 2 tr. zák. u trestu domácího vězení.[7)] Tato pochybnost má své opodstatnění. Podle našeho názoru určitý rámec v podobě minimálního a maximálního, či alespoň maximálního počtu hodin by měl v zákoně být stanoven, a to jak u trestu domácího vězení, tak i v rámci podmíněného propuštění.8)

Nejvýznamnější novelou z hlediska institutu podmíněného propuštění je bezesporu *zákon č. 390/2012 Sb. Většinu změn, které tato novela přinesla, však lze považovat za přinejmenším diskutabilní [9)] z hlediska smyslu či účelu podmíněného propuštění, jenž byl naznačen v úvodu tohoto pojednání.*

Zakotvena byla další forma podmíněného propuštění, a to po výkonu alespoň jedné třetiny. Kromě splnění obecných podmínek pro podmíněné propuštění se vyžaduje kumulativní naplnění dalších dvou předpokladů: odsouzený nebyl odsouzen za zvlášť závažný zločin a nebyl dosud ve výkonu trestu odnětí svobody. Další zkrácení doby, kterou odsouzený musí strávit ve výkonu trestu, je snad akceptovatelné u přečinů, nikoli však u zločinů.

Možnost dřívějšího propuštění u odsouzeného za přečin dle § 88 odst. 2 tr. zák. byla vztažena i k této formě podmíněného propuštění, což tedy znamená, že by mohlo dojít k podmíněnému propuštění odsouzeného za přečin i dříve než po uplynutí jedné třetiny trestu, aniž je, jak již bylo řečeno, stanovena minimální doba výkonu trestu. Současně došlo i ke zmírnění podmínek zkušební doby v případě takového dřívějšího podmíněného propuštění, kdy uložení povinnosti zdržovat se v obydlí nebo jeho části nebo vykonat práce ve prospěch obce, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí či složit určenou peněžitou částku na pomoc obětem trestné činnosti se stalo fakultativní, což dle mého názoru zeslabuje výše zmíněný „kompenzační“ aspekt, který je významný jak ve vztahu k pachateli, tak i k veřejnosti, jež v institutu podmíněného propuštění vidí spíše jen neodůvodněné dobrodiní zákona. Na druhé straně horní hranice částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti ve výši 10 000 000 Kč i maximální výměra prací 200 hodin se jeví nepřiměřeně vysokou vzhledem k tomu, že se jedná o pachatele přečinu, tedy typově méně závažné kategorie trestného činu.[10)] K možnému řešení viz níže.

Úvahy de lege ferenda

Na základě výše uvedeného lze formulovat určité náměty de lege ferenda, které by podle našeho názoru mohly přispět k vyšší efektivitě institutu podmíněného propuštění, respektive k lepšímu naplnění jeho účelu:

- ponechat možnost podmíněného propuštění podle § 88 odst. 1 písm. b) tr. zák. jen u přečinů,

- stanovit určitou minimální dobu výkonu trestu v případě předčasného (dřívějšího) podmíněného propuštění. Ustanovení § 88 odst. 2 tr. zák. by mohlo znít například takto: Jestliže odsouzený za přečin prokázal svým vzorným chováním a plněním svých povinností, že dalšího výkonu trestu není třeba, může ho soud podmíněně propustit na svobodu i předtím, než vykonal část trestu odnětí svobody vyžadovaného pro podmíněné propuštění podle odst. 1, avšak ne dříve než po vykonání jedné třetiny trestu v případě doby stanovené v § 88 odst. 1 písm. a), popřípadě jedné čtvrtiny trestu v případě doby stanovené v § 88 odst. 1 písm. b). Lze samozřejmě uvažovat i o jiném nastavení minimální doby výkonu trestu, například v podobě konkrétní délky, v případě předčasného (dřívějšího) podmíněného propuštění opětovně zavést obligatorní ukládání některé ze zpřísňujících podmínek uvedených v § 89 odst. 2 věta druhá tr. zák., zvážit však současně snížení horní hranice peněžní částky na pomoc obětem trestné činnosti minimálně o polovinu a horní hranice obecně prospěšných prací na 150 hodin. 11)

Dalším námětem k zamyšlení je *dohled* v případě podmíněného propuštění. V současné době, jak již řečeno, může být vysloven fakultativně (§ 89 odst. 1 tr. zák.). Doporučujeme zvážit zavedení obligatorního dohledu, byť třeba jen na část zkušební doby, a to minimálně v případě podmíněného propuštění z výkonu výjimečného trestu, popřípadě i u podmíněného propuštění z výkonu trestu uloženého za recidivu zvlášť závažného zločinu. I když soudy zřejmě v těchto případech dohled ukládat budou, obligatornost dohledu by posílila jeho význam a přispěla i ke snížení rizika recidivy či jiného porušení podmínek.

Na druhé straně, ne vždy je nutné, aby byl dohled vysloven hned na začátku zkušební doby, ale jeho potřeba může vyvstat až v jejím průběhu, či aby dohled trval po celou zkušební dobu. Podporujeme proto námět, který vzešel z IKSP, na zavedení tzv. *pružného dohledu*, jenž by soudu umožnil v průběhu zkušební doby dle konkrétní situace a potřeb dohled dodatečně stanovit, či naopak odvolat.[12)] Současná právní úprava umožňuje sice dodatečně zavedení dohledu, ale až v případě, že odsouzený již zavdal příčinu k rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu vykoná; srov. § 91 odst. písm. a) tr. zák. Nicméně potřeba dohledu může vyvstat právě za účelem prevence porušení podmínek zkušební doby, například v souvislosti se změnou životní situace podmíněně propuštěného. S možností dohled v průběhu zkušební doby odvolat pak právní úprava nepočítá vůbec.

Aktuální diskutovanou otázkou je pak zavedení *Komisí pro podmíněné propuštění* a jejich místo v systému trestní justice. Komise pro podmíněné propuštění již působí v rámci projektů Probační a mediační služby Křehká šance a Křehká šance II, zaměřených právě na institut podmíněného propuštění.[13)] S další podporou jejich činnosti a se standardizací a plošným rozšířením jejich výstupů počítá i Koncepce vězenství do roku 2025.[14)] Jednou z aktivit zmíněného projektu Křehká šance II je vytvoření odborné diskuzní platformy pro podmíněné propuštění složené ze zástupců Probační a mediační služby, Vězeňské služby, soudů, státních zastupitelství, advokacie a dalších institucí, která se mj. zabývá právě problematikou Komisí pro podmíněné propuštění v systému trestní justice a možnostmi jejich legislativního zakotvení.

Primární otázkou je, jaké postavení by Komise pro podmíněné propuštění měly zaujímat. Rozhodně nemohou nahradit rozhodovací činnost soudu. Podle čl. 90 Ústavy a čl. 40 odst. 1 Listiny „jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy“. Rozhodnutí o podmíněném propuštění je rozhodnutím, jímž se mění původní rozhodnutí soudu o trestu a jako takové nutně náleží pouze soudu. Máme rovněž za to, že na takový radikální krok není připravena ani odborná, ani laická veřejnost.

V systémech trestní justice v evropských zemích existují různé přístupy k rozhodování o podmíněném propuštění.

Soudy rozhodují například na Slovensku, v Rakousku, Německu, Polsku, Itálii či Chorvatsku.[15)] Komise pro podmíněné propuštění rozhodují například ve Slovinsku nebo v Litvě.[16)] V některých státech je rozhodnutí o podmíněném propuštění dokonce v pravomoci ředitele věznice (například Dánsko, Finsko).[17)] V Nizozemí rozhoduje o podmíněném propuštění v první instanci prokurátor. Pokud má za to, že předčasné propuštění by mělo být odloženo, vyžádá si názor soudu.18)

Jak vyplynulo z dosavadních diskuzí, role Komisí pro podmíněné propuštění by tedy měla zřejmě spočívat v předběžném posouzení žádostí o podmíněné propuštění, jehož součástí by mělo být vždy i slyšení odsouzeného, který o podmíněné propuštění žádá (tzv. parolové slyšení). Její stanovisko, respektive doporučení, by pak sloužilo soudu jako podklad pro jeho vlastní rozhodnutí, zejména v hraničních či rizikových (z hlediska bezproblémového návratu na svobodu) případech. Z hlediska naplnění smyslu a účelu činnosti komisí pro podmíněné propuštění bude bezesporu klíčovým stanovení okruhu žádostí, které bude projednávat, respektive nastavení kritérií, podle nichž se budou případy pro komisi vybírat. Může se jednat například o délku trestu či závažnost trestného činu, bez významu není určitě ani osobnost odsouzeného. Neméně významnou otázkou je i složení Komise pro podmíněné propuštění. Kromě zástupce Probační a mediační služby by měl být jejím členem například i zástupce neziskové organizace zaměřené na postpenitenciární péči či sociální kurátor. Je rovněž otázkou, zda komise by měly být organizačně začleněny do Probační a mediační služby, kdo bude dohlížet na jejich činnost, jmenovat jejich členy apod. Jak uvedeno výše, těmito i dalšími otázkami souvisejícími s působením komisí pro podmíněné propuštění se zabývá zmíněná platforma, jejímž výstupem by měl být konkrétně formulovaný návrh de lege ferenda. Inspirací v tomto mohou bezesporu být i zahraniční právní úpravy a zkušenosti.19)

Závěrem

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zaujímá právem významné postavení v sankčních systémech trestního práva. Lze je považovat za jeden z prostředků, a to specifický, realizace sankční politiky zaměřené na posilování pozice nepodmíněného trestu odnětí svobody jakožto ultima ratio. Především však musí být vnímáno a používáno jako prostředek resocializace napomáhající naplnění účelu trestu, a tím i realizace základní, tj. ochranné funkce trestního práva. Rozhodně nesmí být primárně pojímáno jakožto prostředek snižování stavu odsouzených ve věznicích.[20)] Jak uvádí Púry: *„Smysl podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody není v tom, aby za dobré chování, případně za dobrou práci ve výkonu trestu byl pachatel automaticky propuštěn po odpykání stanovené části trestu bez zřetele na to, jaká je prognóza jeho chování. Podmíněné propuštění je namístě jen tehdy, jestliže vzhledem ke všem okolnostem, které mohou mít v tomto směru význam, je odůvodněn předpoklad, že odsouzený povede i na svobodě řádný život a že tu není pro společnost příliš velké riziko recidivy.“21)*

---

1 Tento článek vznikl v rámci projektu MUNI/A/1142/2017 Vývojové tendence trestní politiky.
2 KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Masarykova univerzita Brno, 2002, s. 222.
3 Srov. PÚRY, F. In ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 952.
4 KALVODOVÁ, V. Právní následky trestného činu a činu jinak trestného dospělého, trestněprávní alternativy. In KRATOCHVÍL a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 515; KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné, obecná část.* 2. vyd. MU Brno, 1996, s. 287.
5 Shodně ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue,* 2012, č. 11-12, s. 252.
6 KALVODOVÁ, V. *Právní následky trestného činu a činu jinak trestného dospělého, trestněprávní alternativy*. In KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 601. Srov. i ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník. I. § 1 až § 139. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1097.
7 ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue,* 2012, č. 11-12, s. 253.
8 Srov. KALVODOVÁ, V. *Domácí vězení v české právní úpravě*. In Aktuálne otázky trestného zákonodárstva. Pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et mult. Dr. h. c. k 80. narodeninám. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 109; K této otázce viz i ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 340 a násl.
9 K této otázce srov. i ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue,* 2012, č. 11-12, s. 249 a násl.
10 KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 148.
11 Srov. tamtéž, s. 175.
12 ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. *Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných*. Praha: IKSP, 2008, s. 139.
13 Blíže viz www.pmscr.cz/krehka-sance-ii/
14 Blíže k tomu Koncepce vězeňství do roku 2025. Dostupná z: www.vscr.cz, s. 117 a násl.
15 Blíže například KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 150 a násl.; RUGGIERO, V., RYAN, M. (eds.) *Punishment in Europe. A Critical Anatomy of Prisons Systems.*
16 Blíže k tomu tamtéž.
17 Blíže k tomu tamtéž.
18 PADFIELD, N., VAN ZYL SMIT, D., DUNKEL, F. *Release from Prison. European Policy and Practice*. London: Routledge, 2012, s. 305.
19 Viz například PADFIELD, N., VAN ZYL SMIT, D., DUNKEL, F. *Release from Prison. European Policy and Practice*. London: Routledge, 2012.
20 KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 148.
21 PÚRY, F. In ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník. I. Obecná část (§ 1-139) . Komentář*. Praha: C. H. Beck. 2009, s. 952.